

ՀՆՁԱԿ

ՀԱՅ ՀԱՍԱՐԿԱԿԱՆ ԹԱՌԱՅՈՒԹԻՒՆ ԶՈՒՅՈՂ
ՀԱՐՑԵՐԸ

ԱՆՀԱՏԱԿԱՆ ԹԱՌԱՅՈՒԹԻՒՆ ԺՈՂՈՎՐԴԻՆ.

[Յօդուած առաջին]

Ութսունական թվականների, մանաւանդ երկրորդ կէսի, ընթացքում՝ ուսաց գրականութեան ու մամուլի մէջ սկսան լսվել ձայներ, թէ կրթված հասարակութեան զանազան մասնագիտութիւն ուսած անդամները պէտք է մտնեն ժողովրդի մէջ և իրանց անհատական ծառայութիւնը տան: Այդ ձայները սկսան լսվել այնպիսի մի ժամանակ, երբ նոյն հասարակութիւնը, կամ աւելի ճիշդ՝ նրա ազատամիտ մասն, այլ ևս հիասթափվել էր՝ ուսաց յեղափոխականների անաջողութիւններից և խեղդվում էր այդ անաջողութիւնների յաջորդող կատաղի բռնակցիով (յետագիւմութեամբ), որ պատճառել էին կառավարութեան անասելի խստութիւնները: Նա այլ ևս անընդունակ էր դարձել ըմբռնել իր երկրի պատմական զարգացման ընդհանուր ընթացքը և ժամանակիս պատմական ընթացքի իր հայրենիքում, մանաւանդ, որ իր հասարակական-տնտեսական հայեացքները ուսու ժողովրդի վերաբերութեամբ միանգամայն հակառակ էին ուսաց իրականութեան և հիմնված էին այն յափշտակութեան վրա, որ նա ունէր դէպի ուսու գիւղական ժողովուրդը. այդ յափշտակութեան շնորհով նա իդէալացնում էր այդ ժողովրդին, իդէալական ակնոցների միջով էր դիտում՝ ու քննում նրա տնտեսական յարաբերութիւնները: Նրա աչքին ուսու գիւղական ժողովուրդը սիրոյ, եղբայրական, իդէալական յարաբերութեան տիպար էր և նրա հնուց մնացած համայնական կեանքը՝ երանութեան աղբիւր, մինչդեռ միւս կողմից նոյն իսկ ուսու վիպասանների նկարագրութեամբ՝ ուսու գիւղացին ու նրա կեանքը խիստ մռայլ գոյներով են պատկերանում: — Ներքին կատաղի կռիւ միմեանց մէջ գոյութեան համար, թշուառ, գիւղերը դատարկվում, համայնքը քայքայվում՝ տնտեսական նորամուտ պայմանների ազդեցութեան տակ: Եւ այդ երեւոյթը խիստ էր ուսաց հասարակութեան աչքին: Ռուսաց հասարակութեան ազատամիտ մասը մնացել էր շուարած և չը գիտէր ինչպէս յագեցնել ժողովրդին ծառայելու իր կիրքը: Ռուսաց ազատամիտ ու ժողովրդասէր մամուլը եկաւ նրա օգնութեան և սկսաւ փնտռել

մի ելք, որով հասարակութիւնը կարողանար գործադրել իր ցանկութիւնը. և նա կարծեց, թէ ելքը գտաւ, քարոզելով անհատական ծառայութիւնը, որպիսիներն են՝ բժշկական, գիւղատնտեսական օգնութիւններ, գիւղական դպրոցներ և այլն, հրաւեր կարգաւով մասնագէտներին՝ մտնել ժողովրդի խաւերը, գնալ գիւղերը:

Որպէս շատ հասարակական հարցերում, նոյնպէս այդ հարցում, ուսաստաց մամուլը, հետեւելով ուսաց մամուլի օրինակին, թէեւ չունենալով այս վերջինի պատմական դրդապատճառները, սկսաւ նոյնը քարոզել հայրենի մէջ: հրաւեր կարգաւով բժիշկներին, գիւղատնտեսներին, ուսուցիչներին չուել դէպի գիւղերը, գաւառաւային յետամնաց փոքրիկ քաղաքները և այդպիսով ծառայել հայ ժողովրդին: Իր ժամանակին այդ հարցը մեծ յուզում առաջացրեց, նկատելեալ իբրեւ մի յանդուգն, իդէալական քարոզ և զրան հետեւել — մինչեւ հիմա էլ հասարակութեան կողմից համարվում է ոչ պակաս յանդուգն, իդէալական մի ձեռնարկ: Մեր ինքնասէր ու տաք տեղ սիրող երիտասարդութեան համար այդ պարզ բանը սոսկալի էր թուում: Ռուսաստաց և սրա հետ տաճկաստաց մամուլը սակայն հասարակական շատ աւելի մեծ նշանակութիւն տվեցին այդպիսի ծառայութեան, քան իսկապէս դրա արժանիքն էր: Մեր մամուլն իր հրաւիրած մասնագէտներին միտնեցաւ առաքելների դեր տվեց, որ իբր կոչված են իրանց զօրկելու շատ ու շատ անձնական վախճաններից և մինչեւ իսկ կառիւններից (carrière)՝ կատարելու համար այդ իբր նոր միսիօնարութիւնը, որով կարծում էին ժողովրդին «խաւարից հանել, առաջագիւմութեան ու կրթութեան շաւղի վրա դնել, նրա բարոյականը կրթել, տնտեսական ու առողջապահական վիճակը բարելաւել» և այլ նոյնօրինակ հրաւերներ: Եւ արդէն կանխապէս նշովք էր թափվում երիտասարդութեան գլխին, և թէ նա այդ չանէ, եթէ նա «մնայ եսական և չը դառնայ ալտրուիստ» (altruiste): Շատ մեծ խօսքեր էին դրանք, ի հարկէ, անհամապատասխան հարցի ոգուն ու էութեան: Աւերջին տարիներս, մանաւանդ կաթողիկոսական վերջին ընտրութիւնների ժամանակները, մասնագէտներին հրաւեր կարգաւով վրա աւելացաւ հրաւեր ևս դէպի համալսարանական երիտասարդներն առհասարակ՝ հոգեւորական ձեռնադրվելու, դարձեալ իբր նոյն նպատակով ինչ որ մասնագէտները և, par dessus le marché, նաեւ «հոգեւորական դասի բարոյական աստիճանը բարձրացնելու համար»: Օ՛ կը-

րօնական հոգատարութիւն, որ անոյշ զգացումներով կը թուլանայ մինչեւ իսկ կեղծ ջերմեւանդ-հաւատացեալների սրտերը: Հատ խորթ է հնչում, շատ այլանդակ տպաւորութիւն թողնում այդ վերջին տարօրինակ քարոզը, այն էլ մարդկութեան զարգացման ներկայ բարձր աստիճանին հասած միջոցին, մանաւանդ որ այդ քարոզի նախաձեռնութիւնն առաջանում է այն մամուլի կողմից, որ միշտ իրան ազատամիտ է կոչել թէեւ առհասարակ ոչ առանց իրաւունքի:

Նոր մի սիւսնարու թիւնը, սակայն, ամենեւին այնքան փառաւոր, այնքան փրկարար և միեւնոյն ժամանակ բողոքական անձնագոհութեան ու իդէալական գործ է, ինչպէս ներկայացնում էին: Իսկույնի ոչ մի հետեւողից չէ պահանջվում երթալ բժշկել մի գիւղացու և կարծել, թէ դրանով քաջագործութիւն է անում: Բժշկել ում որ էլ լինի — բժշկի գործն է և ըստանալ վարձք իր աշխատանքի համար — նրա իրաւունքն է: Այդտեղ ոչինչ իդէալական չը կայ, որ պահանջէ ոգեւորութիւն, քաղաքացիական արիւթութիւն, յափշտակութիւն: Գա մէկ օգտակար աշխատութիւն է, որ հատուցվում է նուէրով կամ դրամով — մի վարձքով, շատ ուրիշ աշխատութիւնների նման: Կոյնը նաեւ գիւղատնտեսների, ուսուցիչների վերաբերութեամբ կասկեմ, որքան էլ օրինակելի լինեն նրանք իրանց մասնագիտութիւններում և միեւնոյն ժամանակ ժողովրդասէր: Գործնական, իրանց հաշիւն իմացող, կառիւրի ետեւից ընկած մարդիկ են գլխաւորապէս, որ նախամեծարելի կը համարեն այդ սիւսնարութիւնը, քան իդէալներով տոգորված, ոգեւորվող, կենդանի մի երիտասարդ, որն ունի ինչ-որ սկզբունքներ, որոնց թելադրութեամբ յիշատակ անկեղծօրէն ձգտում է ծառայել ժողովրդին, բայց ծառայել ժողովրդի ոչ թէ անհատներին, այլ ընդհանրութեան, որ աշխատում է հարթել ճանապարհը ժողովրդի ընդհանրութեան համար: Այդպիսի երիտասարդը, ներս մտնելով ժողովրդի խաւերը միակ դիտաւորութեամբ՝ գործադրել իր մասնագիտութիւնը, կը հալվէ, կը մաշվէ և ի վերջոյ գուցէ հիասթափված թէ ժողովրդի ապագայի և թէ իր ոյժերի վերաբերութեամբ՝ այլ եւս իրան կորած համարէ:

Արդէն հնացած ճշմարտութիւն է, որ, անշուշտ շատ բարի, շատ լաւ բան է բժշկել մի գիւղացու, այսինքն սովորեցնել մի, երկու և աւելի գիւղացիի, այս կամ այն գիւղացուն պաշտպանել վաշխառուի վատութիւնների դէմ, գիտական միջոցներով — որ շատ ու շատ քիչ հնարաւոր է գիւղերի ներկայ վիճակում — օգնել այս կամ այն գիւղացուն իր տնտեսական ձեռնարկներում և այլն, — բայց ո՞ր է այդտեղ այն աշխատութիւնը, որ ժողովրդին կրթում է բարոյապէս, որ դնում է նրան առաջադիմութեան ու կրթութեան ուղիի վրա, որ բարելաւում է նրա տնտեսական, առողջապահական

վիճակը, որ ազատում է նրան առհասարակ շահագործողների ճիրաններից. ո՞ր է այն աշխատութիւնը, ընդհանրութեան ձգտող, որ մարդուց ոգեւորութիւն, յափշտակութիւն, սկզբունք, գաղափար է պահանջում և որի համար ոգեւորվողն ու սկզբունքի տէրը գլխատման բեմ է բարձրանում: Առաւելել, ինչ կարելի է անել անհատական ոյժերով ու մասնագիտական զենքով, դա — բժշկել սրան ու նրան, դաս տալ այսուհետ, պաշտպանել մէկին, օգնել միւսին, և ահա այդ աշխատութեան ամենաբարձր աստիճանը, որ գործադրվում է անհատի կողմից մէկ ուրիշ անհատի վրա: Իսկ ընդհանրութիւնը, ընդհանուր ժողովրդին իր ամբողջութեամբ, իսկ նրա տնտեսական, քաղաքական, հասարակական ընդհանուր կացութիւնը: Անհատական ոյժը չէ՝ գործադրված մասնագիտական զենքով, որ կարող է այդ ընդհանուր վիճակը բարելաւել և ամոքել ժողովրդային ընդհանրութեան բազմատեսակ տանջանքները: Ընդհանրութիւնը տգէտ է մնում կամ լուսաւորվում, անշարժ է մնում կամ զարգանում, մահանում է կամ կուլտուրապէս աճում միայն հասարակական պայմանների համեմատ և դրանց, իր այդ շրջանի, ազդեցութեան տակ ու ոգու համաձայն և ոչ այս կամ այն, թէկուզ բազմաթիւ, անհատի մարդասիրական-մասնագիտական և կամ պարզ-մասնագիտական գործունէութեամբ: Այդպիսի գործունէութիւնն ընդհանուր թշուառ վիճակում միշտ աննշանակ է յայտնվում: Ժողովրդների կեանքում կան պատմական շրջաններ, Փաղիսներ, ինչպէս մերն է այսօր, երբ նրանք թշուառ են, տանջվում են իրանց կեանքի ամեն տեսակէտից, երբ նրանց կենսական պայմաններն այլ եւս ճնշում են նրանց մէջ նոր կեանքի պահանջի սաղմը, որ սկսել է կազմվել և պահանջում է աճումն իրան յարմարաւոր պայմաններում: Այդպիսի պատմական ժամանակին պէտք է, անհրաժեշտ է, կենսական անխուսափելի պահանջ է դառնում ոչ այդ տանջանքների, այդ թշուառութեան մասնաւոր, առանձնակի երեւոյթների ու հետեւանքների ամոքումը, այլ որոնել գտնել այն պատճառները, որ առաջացրել են հիւանդ երեւոյթներ, հիւանդ հետեւանքներ, եւ այս վերջինները վերացնելու համար՝ պէտք է նախ վերացնել առաջինները, իրանց պատճառները: Գրա համար պէտք է ունենալ գիտական պաշար ու աշխարհահայեացքի որոշ սիստէմ, որը լինի արտայայտութիւն կեանքի նոր պատմական պահանջների և ապա ձգտել իրագործել այդ պահանջները, առաջնորդված որոշ սկզբունքներով, որոշ գաղափարներով: Ուրեմն, բարելաւելու համար մի թշուառ ու ճնշված ժողովրդի ընդհանուր վիճակը, պէտք է ոչ թէ անհատական մասնագիտական ծառայութիւն, որ՝ ամենաշատը՝ օգուտ կը բերէ միայն անհատներին, և ոչ թէ տառապող ընդհանրութեան, այն էլ ժամանակաւորապէս ու վայրիվերոյ, այլ պէտք է

մաքառել, կուել կեանքի այն ընդհանուր պայմանների գէժ, որոնք են պատճառը ժողովրդի թշուառ, խաւար, ճնշված դրութեան: Պէտք է այնպիսի հասարակական աշխատութիւն, որ վերացնէ թշուառութիւնների պատճառները և ժողովրդի կեանքի պատմական շրջանի համեմատ հաստատէ կենսական բոլորովին ուրիշ՝ նոր պայմաններ՝ նպաստաւոր ընդհանուր ժողովրդի առաջադիմութեան, բարօրութեան:

Ներկայումս հայութեան ընդհանուր զարգացման ու շահերի պահանջն այդպիսի աշխատութեան գործադրութիւնն է. դա է մեզ համար այն հասարակական գործունէութիւնը, որ պատմական ընդհանուր համեմատ յայտնվում է ժողովրդին մատուցանելիք ճշմարիտ ծառայութիւնը, մի ծառայութիւն, որն ունի իրէպլուսկը բունքներ, ոգեւորութեան ու անձնազոհութեան պահանջ:

ԹԻՐԻՔԱՆ ԴԱՏԱՍԵՆ.

Մեր ընթերցողները, անշուշտ, խորին զայրոյթով կը տեղեկանան ներքեւ ղետեղված Գաղատիայի նամակից թիւը կառավարութեան դատավճռի մասին, որ նա արձակել է 41 հայերի դէմ, որոնք ամբաստանված էին իբրեւ հեղինակներ Վեսարիայի կողմերի վերջին շարժումների եւ թիւրքական յայտնի «յայտարարութիւնների»: Մեր թղթակիցն իր նամակում բերում է թիւրք դատախազի խօսքը՝ 41 անձերի վերաբերութեամբ, թէ «պէտք է մաքրել այս երկիրը այդ խռովարար մարդոցմէ» . . . Մաքրել . . . տաճկական երկիրն այլ կերպ պէտք է մաքրել, որպէսզի նրա հասարակական դրութեան հիւանդութիւնը վերանայ: Մաքրել . . . տաճկական երկիրն ամենից առաջ պէտք է մաքրել սուլթանի Բ. Դռնից սկսած մինչեւ նրա ամենայնայն պաշտօնային տաճկական երկիրը պէտք է մաքրել հասարակական կացութեան այն բոլոր աղտերից, որոնց ծնունդ ու սրնունդ են տալիս տաճկական քաղաքական եւ սոցիալատեսական անշարժ, փտած, ապականված, բռնակալ կարգերը. տաճկական երկիրը պէտք է մաքրել այն բոլոր, կամայականութիւնից, սուլթանի միահեծան իշխանութիւնից, մարդկային ամենատարրական իրաւունքների բռնաբարութեանից, որոնցով ոչ միայն հայ ժողովուրդը, այլ ամբողջ Թիւրքիայի բոլոր բնակիչները բայբայվում, ընկնում, մահանում են տնտեսապէս, բարոյապէս, մտաւորապէս: Այո, մենք յեղափոխական ենք, որովհետեւ մեր կեանքի պայմանները մեզ յեղափոխական դարձրին. այո, հայ ժողովուրդն ուզում է ազատվել ամեն տեսակ բռնութիւնից, որովհետեւ կեանքը գրեց նրա սրտում այդ վսեմ պահանջը. այո, մենք ուզում ենք մեր վրայից թօթափել այդ վայրենի, գաղանային իշխանութիւնը, որ ինքն արդէն կործանվում է իր ներքին հիւանդութիւնից. . . 41 անձ դատապարտված . . . 17 հոգի մահանա պատիժ, մի կին էլ 7 տարի շղթայակալ բանտարկութեան դատապարտել . . . Ահա, ուրեմն, ինչով են ուզում ստիպել հայերիս չը ձգտել մեր քաղաքացիական եւ մարդկային իրաւունքների իրագործման . . . Յիմար,

յիմար կառավարութիւն. արդեօք կարելի է մեր կրօնքից հանել մեր սիրտը և մի հրաշքով մեզ մահ չը պատճառել . . . Ինչպէս անկարելի է այդ, նոյնպէս անկարելի է մեզ հրաժարվել այն պահանջներից, որոնք ծնվել են մեզ հետ մեր կեանքում, որոնք դարձել են մեր կեանքի երակը, մեր կեանքի սիրտը, հոգին . . .

Հայ մարտիրոսների արդէն ընդարձակ ցուցակն աւելացաւ նաեւ 41 անձնուրաց ու սիրելի անուններով: Որքան էլ ծանր լինի մեզ այդ վայրենի դատապարտութիւնը, որով միանգամայն 17 անձինք մահանա դատավճիռ են ստանում, մենք պարծենում ենք դրանով, որը հայկական դատի համար մի նոր յաղթանակ է: Իւրաքանչիւր անուն, իւրաքանչիւր մարտիրոս, իւրաքանչիւր նահատակ — այնքան զոհեր, որ ահա երեք-չորս տարիից ի վեր, մեր յեղափոխական շարժումներում, տալիս ենք սուլթանի կառավարութեան մոլեգին կրքերին, իւրաքանչիւր մի քայլ դէպի առաջ է տանում հայ ժողովրդային դատը, իւրաքանչիւր մի նոր օրինակ է հանդիսանում հայութեան զաւակներին, օրինակ անձնազոհութեան, համոզման, գաղափարի ծառայութեան, օրինակ, որ իր ոյժերը քաղում է հայ ժողովրդի միջից, նրա դարեւոր տանջանքներից, նրա դառն կացութիւնից, նրա անընկճելի զօրութիւնից եւ մի բարեկից կեանքի պահանջից: Հայութեան այդ փառաւոր, թէեւ տանջալի, ընթացքը դէպի առաջ, այո, մէկ օր պէտք է պսակվէ ազատութեան յաղթանակով: Մի ժողովուրդ, որ այդ ճանապարհով սկսել է առաջ ընթանալ, նա կը հասնէ իր նպատակին անպատճառ, իրան. առաջնորդ ունենալով անձնազոհ կարապետներ: Եւ այսօր մենք կասենք դատապարտվածների համար. նրանք ընկան պատրազմի դաշտում, ընկան, կատարելով իրանց պարտականութիւնը, բայց հազարաւորներ կանցնեն նրանց «գիւկների վրայով»՝ ծածանելով յեղափոխութեան արիւնագոյն դրօշակը՝ ձեռք բերելու համար ստրուկ ժողովրդի ազատութիւնը: Հայ ժողովուրդն իր դաշոյնն է սրում:

Կեցցէ՛ն դատապարտվածներ.

Կեցցէ՛ Յեղափոխութիւն:

ԽՄԲ. «ՀՆՁԱԿ»-Ի.

Թ. Գ. Թ. Ե. Կ. Յ. Ո. Ի. Թ. Ի. Ի. Ն. Ն. Ե. Բ.

ՆԱՄՈՒՆԵՐ ԹԻՐԻՔԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻՑ

41 ԱՆՁԱՆՑ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆՆ Ի ԳԱՂԱՏԻԱ.

Գաղատիա, 7 յունիս 1893.

Տեղիս «դատավարութիւն» կաշուած տանջանքը վերջապէս լնցաւ: Ի՛նչ կարկատաններու, ի՛նչ զրպարտութիւններու, ի՛նչ լոտեսական եւ փոխական վկայութեանց, ի՛նչ աչքակապութիւններու ալ ըսես որ չը գիմեց կառավարութիւնը անպատճառ, ինչ որ ալ ըլլայ, դատապարտելու համար այն 41 անձեր, որ իր աչքին փուշ էին դարձած եւ որոնց մասին դատախազը կատաղութեամբ կըսէ եղեր՝ «պէտք է մաքրել այս երկիրը այդ խռովարար մարդոցմէ»: Արիւն կը կաթի մեր սրտէն, զայրոյթի բոցը կը ցայտէ մեր աչքէն կա-

ոավարութեան այդ վայրենի ընթացքէն, բայց եւ գոհունակութեան զգացում մը կը տիրէ մեզ, երբ կը մըտածենք, որ հայութիւնը կորած չէ, եթէ այդպիսի դաւաններ ունի իր կրօնին վրայ: Գատավարութեան արդիւնքը հայ ժողովուրդն ընդունեց պահուած զայրոյթով: Կը հաւատանք որ հեռու չէ այն օրը, երբ կառավարութիւն իր այս եւ սոյնօրինակ ցանածները պիտի հնձէ: Ամերիկեան ղեկավարական կողմէ փաստաբան մը զրկուած էր հետամուտ լինելու դատավարութեան: Ամերիկեան կրտսեր թէ՛ ոչ թէ՛ օրինական, այլ «քէյֆի մաաշէն»-ի (քէյֆի համաձայն) դատած են ամբաստանեալները: Մենք ալ կը հարցունենք, թէ արդեօք թիւրքիոյ մէջ «քէյֆի մաաշէն» դատ օրէնք մը կայ: Մենք ոչ տեսած եւ ոչ լսած ենք: Թող, թող ընէ ինչ կուզէ կառավարութիւնը. արդեօք այդպիսով աւելի եւս չը մօտեցնենք մեզ աղատութեան օրին եւ իր անկման:

Այսակը կը զննէք բոլոր դատապարտեալներու անունները:

17 ԱՆՁԻՆՔ ՄԱՆՈՒԱՆ ԴԱՏԱՊԱՐՏՈՒԱԾ. ՈՐԲ ԵՆ.

- 1) ԱՆՏՕՆ ՌՇՏՈՒՆԻ, Կ. պօլսեցի:
- 2) ԴԱՆԻԷԼ ՎԱՐԴԱՊԵՏ, տէրէվէնքցի:
- 3) ԿԱՐԱՊԵՏ ԹՈՒՄԱՅԵԱՆ, մարդուանցի:
- 4) ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԳԱԵԱՅԵԱՆ, մարդուանցի:
- 5) ՅԱԿՈԲ ՊԱՀԼԱՌՈՒՆԻ, կէմէրէքցի:
- 6) ԹՈՐՈՍ ԾԱՌՈՒԿԵԱՆ, կիւրինցի:
- 7) ՄԻՍԱԿ ՔԵԶԵՃԵԱՆ, եօղլաթցի:
- 8) ԿԱՐՕ ՔԵՐԹՄԵՆԵԱՆ, թալապցի:
- 9) ԲԱՐՍԵՂ ԴԵՔՄԵՃԵԱՆ, կեսարացի:
- 10) ՄԱՐՏԻՐՈՍ ՃԻՎԱՆԵԱՆ, էվէրէքցի:
- 11) ԿԱՐԱՊԵՏ ԱԼԱՃԱՃԵԱՆ, կեսարացի:
- 12) ՅԱԿՈԲ ՃԵՊԵՏԵԼԻՔԵԱՆ, կեսարացի:
- 13) ԿԻԼՊԵՆԿ ԶԱՄԱԼԵԱՆ, թալապցի:
- 14) ՄԻՀՐԻՃԱՆ ԽԱՆԱՊԱՍԵԱՆ, թալապցի:
- 15) ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԱՐՁՈՒՄԱՆԵԱՆ, կեսարացի:
- 16) ՄԻՍԱԿ ԵԱԶԵՃԵԱՆ, թալապցի:
- 17) ՓԱՆՈՍ ԵԱԶՈՒՊԵԱՆ, թալապցի:

6 ԱՆՁԻՆՔ 15 ՏԱՐԻ ՇՂԹԱՅԱԿԱՊ ԲԱՆՏԱՐԿՈՒԹԵԱՆ. ՈՐԲ ԵՆ.

- 18) ՄԱՐԿԱՐԻՐՈՍ ԳԱԼՈՒՍԱՆ, կէմէրէկցի:
- 19) ՄԿՐԻՍԻՃ ՓԱՐԱՂԵԱՆ, մարդուանցի:
- 20) ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ԳԱՐԱԿԵՕՂԵԱՆ, յ յ
- 21) ԿԱՐԱՊԵՏ ԿԻՐԻՆԵԱՆ, թալապցի:
- 22) ԳԱՐԻԷԼ ՎԱՐԳՈՒԿԵԱՆ, էվէրէքցի:
- 23) ՅԱԿՈԲ ԳԱՊԱՂԵԱՆ, թալապցի:

8 ԱՆՁԻՆՔ 10 ՏԱՐԻ ՇՂԹԱՅԱԿԱՊ ԲԱՆՏԱՐԿՈՒԹԵԱՆ. ՈՐԲ ԵՆ.

- 24) ՍԷՆԷՔԵՐԻՄ ՔԵԱՊԱՃԵԱՆ, եօղլաթցի:
- 25) ՄԻՏՐԱՆ ՎԱՐԳԱՆԵԱՆ, չորուճցի:
- 26) ՅԱԿՈԲ ՏԵՕՎԼԷԹԵԱՆ, պէլէկէսցի:
- 27) ՍՏԵՓԱՆ ՊՕՂԱՃԵԱՆ, էյրէրցի:
- 28) ՄՈՒԶՈ ԶՕՐՎԱՆԵԱՆ, եօղլաթցի:
- 29) ՅԱԿՈԲ ԶՕԼԱՊԵԱՆ, կեսարացի:
- 30) ՄԱՄԱՍ ՈՒՆՈՒՆԵԱՆ, կեսարացի:
- 31) ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՍԻՄԱԽԵԱՆ, թալապցի:

10 ԱՆՁԻՆՔ 7 ՏԱՐԻ ՇՂԹԱՅԱԿԱՊ ԲԱՆՏԱՐԿՈՒԹԵԱՆ. ՈՐԲ ԵՆ.

- 32) ՏԻԿԻՆ ՍՐՐՈՒՏԻ ՔԵՀԼԷՃԵԱՆ, էվէրէքցի:

- 33) ԱՐՍԷՆ ԳԱԼՓԱՅԵԱՆ, թալապցի:
- 34) ՇԱԼԱՐՇ ԵՍԱՅԵԱՆ, թալապցի:
- 35) ՂԱՂԱՐՈՍ ԱՏՈՐԵԱՆ, հաճիգիւղցի:
- 36) ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՏԻՐԱՅՈՒՆԵԱՆ, կէրմիրցի:
- 37) ՍԱՐԳԻՍ ՄԻՏԻԼԵԱՆ, հաճիգիւղցի:
- 38) ԳԱԼՈՒՍԱՆ ՈՒՂՈՒՆԵԱՆ, հաճիգիւղցի:
- 39) ՕՎՀԱՆՆԷՍ ԳԱՐԱՔԻԼԱՃԵԱՆ, կեսարացի:
- 40) ԽԱՀԱՏՈՒՐ ՕՂՈՒՆԸԵԱՆ, հաճիգիւղցի:
- 41) ԳԱՆԻԷԼ ԳԱՐԱՔԱՐՍԵՂԵԱՆ, կեսարացի:

Հարազատ հոգիք, հանգիստ եղէք սրտով ձեր տառապանքին մէջ. մենք, հայ ժողովուրդը հետեւող ենք ձեզ: ԿՈԶՆԱԿ:

ԿԵՍԱՐԻՈՅ ԿՈՂՄԵՐՈՒ ՈՒՐԻՇ ԴԵՊԵՐԸ:

Կէմէրէկ, 18 մայիս 1893.

Խիստ ծանր է բաղաբիւս եւ իր շրջակայներու վիճակը. կառավարութեան գաղանային արարքները հասցուցին ժողովուրդը վերջին ծայր յուսահատութեան եւ յուսահատութենէն ծագում առնող գրգռման: Յայտնի տաճկերէն «յայտարարութիւնները» ցրուելէն ի վեր օր չը լինիր որ մի տեղ արինահնդ կուր, աղմուկ, սպաննութիւն, իրարանցում չը պատահի: «Յայտարարութեանց» ցրուելէն մի քանի օր վերջ բաղաբիւս եւ իր շրջակայ հայաբնակ գիւղերէն մօտ հարիւր մարդ ձերբակալուելով բոլորը քաղցնելով չը նայած ձմեռնային խիստ ցրտին, տարուեցան Սեբաստիա, ուր բանտարկուեցան (Կէմէրէկը Սեբաստիոյ կուսակալութեան կը պատկանի): Առանց որ եւ է փաստի, ապացոյցի՝ չորս ամիս բանտի մէջ անտանելի կերպով մը պահելէ վերջ մեր Ալըգեան խորէնի բարեգութ սուլթանի «ափըշահանէի», «ներման», արժանացան, բայց ինչ գնով. իրենց ունեցած չունեցածէն զրկուելով: Սակայն բանտէն չարձակուեցան տեղիս բողոքական հայոց ՄԱՐԿԱՐԻՐՈՍ պատուելին եւ յայտնի վաճառական ՊԱՐԱՄԵԱՆ ՅԱԿՈԲ, որոնք նկատուեցան իբրեւ հեղինակ եւ ցրուողներ յիշեալ «յայտարարութեանց»: Այդ առթիւ խորհրդածութիւն մը կը յղանայ. Անտօն Ռաշտունի, թուամեան, Գայանեան արդէն մեղադրեցին իբրեւ «յայտարարութեանց» հեղինակներ, այդ ինչպէս կըլլայ, որ նոյն «յայտարարութեանց» հեղինակ կրտսեր ուրիշներուն ալ այդ քանի հեղինակ եւ ինչ փաստով կապացուցեն այդ:

Ռաշտունիի անունը սուրիք. այդ անձնուէր յեղափոխականը կը բռնուի յունուար 9-ին Կեսարիայէն դէպի արեւելք երեք ժամ հեռավորութեան վրայ գտնուած Էվէրէկ գիւղաքաղաքին մէջ եւ այնպիսի պարագաներու տակ որ ամբողջ դէպք մը եղած է, թեւ կառավարութիւնը կրցած է խլացնել: Մօտ 200 սուլթաններով վերոյիշեալ գիւղաքաղաքը խուղարկութիւններ կանէ Ռաշտունիին փնտուելով: Խուղարկութիւնները կը սկսուի այն լիւր պայմանաւ որ խուղարկուած տուններու կիներն ու աղջիկները մերկացնեն... Ինչու արդեօք... Վերջ, վերջ պատրուակ, ասիական կեղտոտ ու յիմար պատրուակ... Այդպէս ալ կընեն, եւ երբ չեն գտներ, դուք պահեցէք կրտսեր, եւ հայրախնամ սուլթանի կառավարութեան 8—

10 պաշտօնեաները կը սկսեն զործադրել զլուրի բըր-

նարարութիւն մը աղջիկներու ու կեներու վրայ. դժբա, որ խուզարկիչի պաշտօնով եկած էին, դժբա, որոնց յանձնուած է երկրի խաղաղութեան ու բնակիչներու ապահովութեան հսկել, դժբա խուզարկութիւնն այդպէս կրնեն—հայ կանանց պատիւը վատաբար կը բռնաբարեն. . . Այս, անիծուած հոգիներ. . . Կիններէն երեք հոգի և աղջիկներէն ալ մի քանին այդ օրէն ի վեր ծանրապէս հիւանդ են, ոմանց վկայութեամբ՝ երեքը մահամերձ: Այդ գաղանային արարքների գէմ խտուր բողբեց միկը. նոյն գիւղացի Մարտիրոս աղա Ղալայ ճեան յայտնի անձը. բայց սա այնպէս եւ այնքան կը գանակոծուի որ մինչեւ այժմ ծանրապէս հիւանդ պառկած է: Իսկ պաշտօնեաները. կը կարծէք պատժուեցան նորա: Ի՞նչ ծաղր.—նորա աղատ համարձակ կը պտտին եւ երբ առիթը կը ներկայանայ, քաջալերուած կառավարութեան լուռ խրախուսանքէն, նոյն ընթացքը կունենան: Սոյնանման գէպքեր, շատ գէպքեր տեղի ունեցան մեր կողմերն այս ձմեռ եւ, ինչպէս վերըն ասացիք, ժողովուրդը հասցուցին վերջին ծայր գրգռման ու զայրոյթի: Ասոր հետեւանքը: Ասոր հետեւանքն այն եղաւ, որ ով կրցաւ՝ հրացանը ձգեց ուսին վրայ, դօտի մէջ խոթեց ու վրովէն ու գաշոյնը, մնաս բարեւ ասաց իր սիրելեաց, իր հարապատ գիւղի եւ գլուխը քաշելով՝ գնաց անցաւ լեռը ու միացաւ իր նման քաջ հրոսակային խմբերուն: Կեր կողմերու լեռանց շղթաներն այժմ կը փայլին արեւածագին բազմաթիւ հրոսակային խմբերու գէնքերէն և, ինչպէս կըսէ նոցա երգիչը.

« Զիլ ձայները քաջ կրծքերից
« Բարձրանում են անտառում
« Եւ արձագանգ որոտալից
« Գտնում մօտիկ լեռներում: » և այլն:

Նորա ստէպ հերոսական կռիւներ մղելով կառավարութեան ջոքերի գէմ, ահ ու սարսափի մէջ են ձգած Սեբաստիոյ և Էնկիւրիոյ կառավարութիւնները: Պատմել այստեղ նոցա քաջագործութիւնները, անկարելի է. ատոր համար պէտք են շատ ու շատ էջեր, որ օր մը անտարակոյս կը ժողովուրդի գրքի մը մէջ անջնջելի յիշատակ մը թողնով հայ ժողովուրդային հերոսների մասին հայ ապագայ սերնդներու սրտերին մէջ եւ անէծք ներշնչելով գէպի այն վատերը, որք հերոսներու պարտութեան եւ վաղահաս մահուան պատճառ կըլլան:

Այդպիսի բազմաթիւ վատերու կարգն այս անցաւ կէմերէկցի 1: Տ մ ա լ ե ա ն շ ա մ բ ար ձ ու մ ը, որոյ մատնութեամբ ամբողջ Սեբաստիոյ, Էնկիւրիոյ ու Կիլիկիոյ կողմերը հուշակաւոր դարձած 2 է լ լ ո ն շ ա ն ա ո ռ հրոսակապետը ձերբակալուեցաւ Կիլիկիոյ մէջ և տարուեցաւ Սեբաստիա: Այդտեղ 15 օր բանտը մնալէն վերջ՝ վերջիշեալ Մարտիրոս պատուելիին և Յակոբ աղա Պայրամեանին հետ, շղթայակապ, երեքը մէկ կառքի մէջ ճանապարհ կը հանեն գէպի Էնկիւրի, 15 սուարիների հսկողութեամբ: Բայց Էնկիւրիէն չորս ու կէս, հինգ ժամ հետի գէպի արեւելք՝ Պ է լ ա է փ է կոչուած կիրճին հասնելով սուարիներուն անսպասելի բռնութեամբ կը սպասէր. 20 ձիաւորներէ բաղկացեալ հրոսակային խումբ մը յանկարծ կը յարձակի կառքին ու պահակներուն վրայ և ժամ մը ամբողջ կուռելով ոստիկան մը

սպաննելով և չորսը վերաւորելով՝ կ ա ղ ա տ ի 2 է լ լ ո ն ե կը զարնէ կերթայ լեռը: Այդ քաջարի գործէն ապշած կառավարութիւնը ամեն կողմ հեռագիր կուտայ և բազմաթիւ սուարիներ կընեն 2 է լ լ ո ն և իր աղատիչ ընկերները ձերբակալելու կամ սպաննելու: Մօտ վաթսուն սուարիներու խումբը Եօղլաթի մօտերը կը պատահի 2 է լ լ ո թի և իւր ընկերաց: 2 է լ լ ո ն եւ նոյն հրոսակային խմբի պետը սուարիներուն խորհուրդ կուտան վենագառնալ վերջիններս կը մերժեն. այն ատեն հրոսակային խումբը կը սկսի կրակել կրսպաններին երկու ոստիկան, մի քանին կը վերաւորուին եւ մնացեալք խոյս կուտան: Եօղլաթի կառավարութիւնը կատաղած՝ այս անգամ աւելի մեծ թուով սուարիներ կը ղզկէ, որոնք նոյն քաղաքի հարաւարեւելեան կողմը կրկին կուռի կը բռնուին 2 է լ լ ո թի և ասոր ընկերաց հետ. մէկ հոգի ոստիկան սպաննուած կը թողուն և կրկին խոյս կը տան: Այդ գէպքերու վրայ Կեսարիոյ, Եօղլաթի և Էնկիւրիոյ ոստիկաններէն 200 հոգի հրաժարական կը տան, ասելով. « սիւղին վերէճէք 4-5 մէճիտից այլոք իշուն պիլ ճանըմը լը թէ՛ չիքէյէ գօյմայը » (ձեր տալիք չորս-հինգ մէճիտիէյին համար մենք մեր անձը վտանգի չենք ենթարկեր): Կառավարութիւնը հարկադրեալ նոր ոստիկաններ գրելու կընէ, բայց այդ ալ բաւական անաջող կընէ, որովհետեւ խիստ շատեր կը մերժեն: Մի կերպ սակայն կը յաջողի:

Այդ ժամանակները մէկ ուրիշ հրոսակային խումբ, Կիլիկիոյ ճ ա ն ո ն շ ա ն ա ո ռ քաջի առաջնորդութեամբ, Կեսարիոյ կողմերը կը գտնուէր: Ինչ-ինչ պատճառներով ճանօն իր ընկերներէն ուժ-ատուր հոգի կուղարկէ մէկ այլ տեղ, ինքը մնալով ընդամենը չորս ընկերներով: Այդ ժամանակներն էր, երբ կառավարութեան բազմաթիւ սուարիները կրկին ելած էին 2 է լ լ ո ն փրնտընելու, երբ 2 է լ լ ո թի փոխանակ, անոնք կը հանդիպին ճանօնի խմբին: Ճանօն եւ իւր փոքրիկ խումբը կստիպուի մէկ կուռելով մէկ նահանջելով խոյս տալ եւ այդպէս ամբողջ երեք օր ու գիշեր, երբ վերջապէս իր այդ սրանչելի նահանջով ճանօն կը յաջողի իր խմբով ապաստանիլ Կէմերէկէն մէկ ու կէս ժամ հետի գէպի արեւմուտք, Ա լ ի ս գետի վրայ շինուած Շ ա ո լ լ ը ք է ո բ ր ի լ ս ի լ կոչուած բերդանման հսկայակերտ կամուրջի մի կողմը: Քիչ վերջը կը հասնի սուարիներու մեծ խումբը, որ կը բռնէ կամուրջի հակառակ կողմը: Հայ քաջերը կամուրջի Կէմերէկի կողմը հաստատ դիրք մը ամրացնելով՝ ամբողջ վեց ժամ սրանչելի կերպով կը պաշտպանուին 200 սուարիներու գէմ, կը յաջողին սպաննել չորս ոստիկան, ուժը կը վերաւորեն և իրենք տակաւին անվնաս կը մնան իրենց ամուր գիրքին մէջ: Երեկոյեան գէմ սուարիների կանչով Կէմերէկէն օգնութեան կը հասնին մօտ հարիւր զինուած չէրքէզներ: Այդ տեսնելով ճանօն իր խումբով կը շտապէ ձի հեծնել փախչելու համար, որովհետեւ այժմ իրենք պիտի երկու կողմէն թշնամիներով պաշարուէին: Չիրը հեծած փախչելով առիւծի կերպարանքով հայ քաջերը կատաղած անընդհատ կրակ կանէին, երբ յանկարծ հերոսն ճանօն թշնամու գնդակէն կը շարժի ձիու վրայ և արիւնաթաթախ կը գլորուի գետին. նա կը ս պ ա ն ն ու ի. նորա միւս չորս ընկերքը ծան-

րապէս վերաւորուելով կը ձերբակալուին և Պօլոսի-
լի կոչուած դայմագամբը կը տարուին եւ այնտե-
ղէն ուարկներու մեծ քանակութեամբ կը փոխադրուին
Էնկիւրի: Ազնիւ, յանդուգն, հայրենասէր բաջեր, այո՛,
դուք էք հայութեան ճշմարիտ զաւակները, դուք էք
հայ ժողովրդի միսն ու արիւնը, եւ այդ միտը կը պա-
տառէ եւ այդ արիւնը կը թափէ թշնամու սուրն ու
ու գնդակը: Սուրբ մարդիկ, հայ ժողովրդի ազատու-
թեան շէնքը դուք կը կանգնէք, հիմք դնելով անոր
ձեր ոսկորներէն, ձեր մտով պատեր կանգնելով եւ ձեր
արիւնը անոր շինելու համար իբրեւ առատ ջուր տա-
լով: . . .

ԿԷՄԵՐԷԿՑԻ

ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ ՏԱՐՈՆՈՅ

Մուշ, 3 մայիս 1893.

Մշոյ դաշտի Աւզուտ գիւղի մէջ հայ զինեալ
խումբ մը կը սպաննէ թիւրք յայտնի լըտես մը,
ինքը չաւուշ է սսատ անունով, որոյ տուած փեսանե-
րը մեծ են: Այդ առթիւ կառավարութեան գործ դը-
րած անգլիացիները նոյնպէս մեծ են: Յիշեալ գիւ-
ղէն Զուլհալի տղայ Սրգուն և Մարգար
Ծեծի տակ կը մեռնին: Սրգոյ կինը տեսնե-
լով իր տան վրայ հասած աղէտը, իր էրկան ու տղա-
րի մեռնիլը, յանկարծակի սարսափահար կը մարի և կը
քնէ: . . . այլ ևս յաւիտեան չը վար թնելու հա-
մար: Իսկ կառավարութիւնն ադոնցմով չը բաւականա-
նար, իր քաջագործութիւնները յառաջ կը տան: Նոյն
գիւղի գլխաւորներէն ետեւը հոգի եւս կը ձերբակալէ
և Բաղէշ քաղաքը տանելով՝ ոմանք 15-ական և ոմանք
8-ական տարի բերդարգելութեան կը դատապարտէ:
Աղծօր տղան՝ Մախլաս, Մալօր տղան՝ Սե-
րովբ և սորա որդի՝ Յակոբ վարժապետ 15-ա-
կան տարի: Մինասի տղան՝ Սրգո, Աստուա-
ծատուրի տղան՝ Յովօ, Գրօրի տղան՝ Մանօ
և այլք 8-ական տարի:

Կառավարութիւնը վաղուց հետամուտ էր գտնալու
և ամեն ջանք ի գործ կը դնէր գիտնալու համար, թէ
որո՞նք են որ խառնակիչ փախստականներուն ու հրո-
սականներուն տեղ, կերակուր կուտան, կը պահեն: Շատ
անգամ ամենայնմար կանգաճներով ու ենթադրութիւն-
ներով ի զուր չարչարած էր շատ անմեղ ու միամիտ
գիւղացիներ, որոյ անմիջական հետեւանքը եղաւ աւելի
գրգռում ու գգոհութիւն ժողովրդեան մէջ: Իսկ այ-
ժմ յիշեալ էսսատ չաւուշի սպաննուիլը իր ձեռք
գլխաւոր փաստ համարելով՝ կընէ ինչ որ կարելի կը
թուի իրեն: Կարող էք երեւակայել, թէ ինչ զեղծում-
ներ ի գործ դրաւ: Ո՛չ միայն յիշեալ գիւղի գլխաւոր-
ները ձերբակալեց, մնացածներու վրայ ալ իր թոյնը
թափեց, այլ և շրջակայ գիւղերն ալ միեւնոյն վիճակին
ենթարկեց. օրինակ՝ Վարդէնիս գիւղը, որոյ գլխա-
ւորներէն յայտնի Մարգար վարժապետը, Մղսի
Մելքոնի տղան՝ Հասրթը և Մնօյեան Սի-
րուսը ձերբակալեց, որոնցմէ առաջինը ցմահ (101
տարի), երկրորդը 15 տարի, իսկ երրորդը 8 տարի բան-
տարկութեան դատապարտուեցան և որք Բաղէշի կերպո-

նական բանտի մէջ կը տքնեն այժմ: Կառավարութիւ-
նը գիւղի մը գլխաւորները ձերբակալելէն վերջ՝ կըս-
կըսի մնացեալներու վրայ կրակ ու կայծակ թափել ի-
մանալու համար երեւակայական գաղտնիքներ, որք մի-
այն ծնունդ են շահախնդիր ու վատահոգի մատնիչնե-
րու: . . . և նոյն իրեն բորբոքուած ուղեղին: Այդ դաշտ-
նիքներն են հետեւեալք. իբր թէ ամբողջ Հայ ժողո-
վորդը գաղտնի ընկերութեան անդամ է, թէ՛ այդ ըն-
կերութիւնը պահուած հրացաններ (այնպիսի կամ պէր-
տան) ունի, որոնցմով ապստամբութիւն կը պատրաստէ
և թէ՛ այլ եւ այլ պատերազմական միջոցներով (վա-
ռօղ, գնդակ) լիքն են եկեղեցիները, և այլն: Արդարեւ,
եթէ կառավարութիւնն իր այդպիսի գրգռիչ ընթացքը
չարժանաւէ, ժողովուրդը յուսահատեալ կամայ ակամայ
պիտի դիմէ այդ ելքին—ապստամբութեան. «որքան հա-
լածում, այնքան տարածում» . . . Կառավարութիւնը վար-
դենիսցիներն այնքան կը չարչարէ (կրակի մէջ կարմը-
ցուցած երկաթներով զանազան անդամները տաղելով),
որ խեղճերը չը կարողանալով գիմանալ այդ անգլիացի-
թիւններուն՝ կը ստիպուին բիւրդերէն գաղտնի կերպով
հրացաններ գնել և կառավարութեան ցոյց տալ թէ ի-
բր իրենց պահած զէնքերն են, որպէսզի եթէ չաղա-
տին, գէթ անգլիացիները վերնան: Վարդենիսցիներուն
վրայ ի գործ դրած չարչարանաց ականատես երկու յը-
ղի կանայք զգացեալ՝ կը վիժեն: Ադոնցմէ մին է Զուլ-
հալի Խաչօրի կինը և միւսը՝ Արթինեան
Մարտօրի կինը՝ Աննօն, որ վիժուալ իսկոյն եւ-
եթ կը մեռնի: Աւետիս Մելքոնեանի կի-
նը (որոյ որդին չը ձերբակալուելու համար փախած է)
չը դիմանալով կատարուած խեղճութեանց, մի քանի
խուրձ խոտ կը գիղէ իր տան վրայ և կրակ կու-
տայ, ըսելով որ աւելի լաւ է մեր տունը և մենք ալ
մէջը այրիլը և միանգամայն աղատիլը, քան թէ ամեն
ժամ, ամեն վարկեան կսկիծներով տոչորուինք: Հերոսա-
կան ժամանակներուն արժանի այդ արարքը, Մելքոն-
եանի կնկայ այդ քայլը, անպատմելի տալանդութիւն թո-
ղուց ամենքի վրայ և պիտի երկար ժամանակ դեռ,
սերունդէ սերունդ, հայրը որդուն պատմէ այդ սուրբ
արարքը, ախով յիշելով այդ վարդենիսցի կնկայ ա-
նունը:

Նոյնպէս կասկածանաց ու զրպարտութեանց զոհ
գնացած է Գոմեք գիւղի Ղուկաս վարժապե-
տը, որի փեսականութիւնն այն է որ գրել կարգալ
գիտէ:

Կառավարութիւնը երկար ժամանակ փախստական
«չարագործները» ի զուր որոնելէն եւ ինքը չա-
րաչար յոգնելէն վերջ՝ կը կանչէ պէլէկցի բրդաց
ցեղապետ Շաքիր աղան, որոյ մասին քանիցս գրու-
ած է «Հնչակի» մէջ և զանազան խոստումներ կընէ,
թէ իւր, աղայի, կողմերը գտնուած հայ յեղափոխական-
ները ձերբակալելով իրեն բերէ: Շաքիր աղան իր հետ
20—25 ժանտարմներ առնելով, նախ կերթայ Բունա-
շէն ու մէջ գտնուած ս. Աղբերիկ վանքի վրայ՝
այդտեղ խուզարկելու և մարդիկ փնտռելու պատրուա-
կաւ: Սակայն որքան կապշին ու կը սոսկան ժանտարմ-
ները, երբ նոյն քիւրդ ցեղին պատկանող Մէհմանի
Սատօն գիմարելով ժանտարմները փախցնել կը տայ:

Մշտ քաղաքի տեղացի վաճառականներէն կը ձերբակալուին Միշնասեան խաչիկ աղան և Պլատոնեան Սարգիս աղան:

Խարախանեան Ներսէս վարդապետ՝ Մշտ առաջնորդը ս. Կարապետ վանքի համար Պոլսէն Լաւնը գցորեն հաւաքելու ելած էր. այդտեղ գտնուած Եօն ճալու գիւղացի Միսիթար անուն մէկու մը զըպարտութեամբ կը ձերբակալուի և Բաղէշ կը տարուի: Առաջնորդին բանտարկուելու լուրն իր ժամանակին ձեռք գրած էինք, այժմ նորա ձերբակալման այդ պարագաները կուգանք հաղորդել: Նա կը զըպարտուի թէ իբր յեղափոխական հրոսակների համար ցորեն կը ժողովէ և այլն: Այդ Միսիթարի այգալէս չարանեգ զըպարտութեան դրդապատճառն այն է եղած որ իր քեռի աղջկան հետ ամուսնանալու չը թոյլատրեն առաջնորդը: Ահա այդ վարդապետին բոլոր յանցանքը, որոյ աջակուրջ Տնկողութիւնը ժողովըգեան վճայ կառավարութեան բնաւ դիւր չէր եկած: Վարդապետը պիտի Կ. Պօլիս տարուի:

Ստիկանք Պոլսանբայ Կոբ գիւղի ս. Գանիէշ վանքի սեղանը կը քանդեն՝ ղէնք փնտռելու պատրուակաւ: Բայց ոչինչ չեն գտներ:

Կլսուի թէ Սանոյ Կէլիկիւզէն, Շէնիք, Սէմալ գիւղերը տուրք տալէ դադարեն: Կլսեն նաև թէ այդ և նախորդ դէպքերու պատճառներով կառավարութիւնը զօրք կը հաւաքէ Սասունի կողմերը, ուր կը կարծէ նա, թէ հայ և քիւրդ միացած կը գործեն ընդդէմ կառավարութեան:

ՍԱԼ:

ՎԱՐԴԵՆԻՍՅԻ ԿՆԻԿ

Կուի կէր վարդենիս Մուսա պէկի դէմ. Թալան տանելու եկած էր էդ շուն. Հաւար էձգեցին. գիւղէն՝ Արածնքէն Ամեն մարդ վաղեց, մարդ չը մնաց տուն: Մինակ խորթ 1) կէնձ 2) մը նստած կը ժղէր 3): Գիրիվի 4) մը հետ՝ բուխերիկին խեչ 5): Զբորու թարք չը տըւեց 6) — ժղուլն 7) անուշ էր — 2ը գնաց հաւար, մնաց ուր 3) տան մէջ: Մէկ մ' լ' էնադէհաց 9) եկաւ ուր կնիկ, Ունքեր պոստած, կախած քիթ մուրթ 10), վերուց զուր լաչակ գլխուց խորտիկ 11), Թալեց վըր երկայ 12), ըսեց. «Ա՛ռ գլխուգ»:

Ու վերուց զթուփանկ որ սունէն 13) էր կախ, Ինք կերթէր հաւար... Էրիկ տեղեց թուաւ, Առաւ զջէք 14) ձեռքից ու «վա՛ն լըմըն, վա՛ն» 15) Ասելով վաղեց, հաւարին հասաւ:

Հաղար ապրին հմալ 16) կտրիճ կնկըտիք, 17)

Որ կուռի զըկնն զուրանց 18) էրկըտիք: 19)

ՊԵՐՃ ՄՈՒՇԼՈՒ:

1) կտրիճ. 2) երիտասարդ. 3) խօսակցել. 4) բարեկամ. միայն բրդերու համար կըսուի. 5) մօտ. 6) թող չը տուեց. 7) խօսակցութիւնը. 8) իր. 9) այնտեղէն. 10) շրթունք. 11) գեղեցիկ. 12) նետեց երկանը վրայ. 13) սիւն. 14) զէնք. 15) վայ ինձ, վայ. 16) այդպէս. 17) կնիկներ. 18) իրենց. 19) էրկներ:

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԹԻՐԻՔԻԱՅԻՑ.

*** Սերաստիայից գրում են հետեւեալը. «Վերջնականապէս ստուգեցինք, որ ապրիլի 19-ին Արաբկիրի գայմագաժը, որ իր հարստահարութեամբ ու բռնութեամբ հանրածանօթ է, պաշտօնի փոփոխմամբ Արաբկիրէն կը մեկնէր քանի մը հեծեալ ոստիկան և իր որդւոյն ընկերակցութեամբ: Արաբկիրէն երեք ժամ հեռի Եօն թաղի աղբիւր ըստած տեղը ինը հոգի քրդական հաղուստով եւ զինեալ ասոնց վրայ կը յարձակին եւ կը սկսին հրացան պարպել: Գայմագաժը իր ուղեկիցներով նախ կը փորձէ հրացանի հարուածներով պատասխանել բայց վերջը արագ կը փախչի մինչեւ որ կը հասնի մօտակայ թրքաբնակ գիւղ մը, անկէ կերթայ Մատին անուն գիւղը եւ անմիջապէս կը հեռագրէ Խարբերգ: Այժմ այն ինը հոգին եւ փրկուածներն ամեն կողմ:»

*** Կոլսից տեղեկացնում են թէ՝ «Լուրեր կը հասնին, որ Տէրսիմու կողմերը հայերու կողմանէ խլածուած կան եւ թէ զօրքեր կը զրկուին հոն:»

*** Նոյն տեղից գրում են: «Մեր պատրիարք կոչուած էակը քիթն ու սուր ըստ քացիէն ծռուկած է, որ Հայրիկ վերջապէս իրատէն ստացած եւ պիտի կրնայ երթալ Երմիածին: Հէգնոտ նենգաւորին մէկը այդ առթով նուէր մը ղրկած է Ալըքեանին, որ այսօր մէկ աշըղի չափ ալ չը վայելէր հայերու յարգանքը, այլ կայ նորա համար արհամարհանք եւ զայրոյթ, — ըսինք նուէր մը ղրկած է այդ վերաբաւորին. մի ձեռք մօլայի զգեստ, գլխարկ, կանաչ փաթեթ, սնտուկի մէջ դրած, իւր Մաքրի գիւղի բնակարանը ղրկած բեռնակրի մը միջոցաւ: Որքան պիտի ծիծաղէք մեր պատրիարքին զայրոյթը իմանալով... կը բողբէ սուլթանին, կը բողբէ Բ. Գրան, կը բողբէ ասոր, անոր, կը բողբէ ամեն տեղ, ամենուն, բողբէ եւ բողբէ... բայց մինչ ցարդ իր բարեկամ Նազըմի եւ իր բարեխնամ սուլթանի սիրելի ոստիկանը զրկողներուն հետքը գտած չեն տակաւին:»

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԲԵՅՆՍՏԱԳԻ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ.

Իւրլինի Բէյխտագը, գերմանական աղբային պատգամաւորական ժողովը, ընդունած չը լինելով Վիլհելմ II-ի զինւորական նոր օրէնքը, որով գերմանական զօրքի թիւը, որպէս եւ դրա ծախսը պետք է խիստ զգալի կերպով բարձրանար, կայսրը ցրվեց Բէյխտագը և ամսիս 15 եւ 26-ին տեղի ունեցան նոր ընտրութիւններ: Այն ծանր բեռը, որ Վիլհելմ II-ի զինւորական օրէնքները դրել են ժողովուրդի վրա, այս վերջինի համար միանգամայն ծայրահեղ ու քայքայիչ են, եւ նոր ընտրութիւնների գլխաւոր պայքարն այդ զինւորական նոր օրէնքն էր: Նոր ընտրութիւնները, չը նայած կառավարութեան կողմից գործադրված ամեն մեքենայութիւններին, Բէյխտագը ուղարկեցին նոր օրէնքին հակառակ մեծամասնութիւն: Ընտրութիւններում ճշմարիտ, փայլուն ու միակ յաղթանակը տարաւ սօցիալիստական (սօցիալ-դէմօկրատական) կուսակցութիւնը, ինչպէս միաբերան խոստովանվեցան իր ամեն գոյնի թշնամիները, մինչդեռ բուրժուազիայի առաջագիմական կուսակցութիւնը կրեց

